

Бутузова Лариса Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Гордійчук Наталія Миколаївна
Самборська Дарина Вікторівна
здобувачки магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю «014.08 Середня освіта (Фізика)»
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Україна, м. Житомир

СТАТЕВІ ВІДМІННОСТІ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Успішне вирішення задач розвитку особистості юнаків та юнок, підвищення ефективності їх адаптації в суспільстві, навчання та соціалізації багато в чому визначаються рівнем розвитку їх соціального інтелекту. Будучи когнітивною складовою комунікативних здібностей особистості, соціальний інтелект забезпечує адекватну оцінку поточної ситуації у спілкуванні та, як наслідок, успішну соціальну взаємодію особистості з іншими [2].

В ранньому юнацькому віці активно розвиваються взаємини юнаків з однолітками та дорослими, вони дослухаються до їхніх слів, спостерігають за їх поведінкою, в деяких випадках, схильні до ідеалізації, з'являється таке соціальне новоутворення як кохання. Також, в цьому віці відзначається бурхливе захоплення новими ідеями, справами, людьми. Це актуалізує дослідження чинників розвитку соціального інтелекту в ранньому юнацькому віці. Ранній юнацький вік - це період самовизначення, коли формується світогляд особистості, і вона намагається віднайти своє місце у світі. Саме процес самовизначення й обумовлює особливості розвитку в цей віковий період соціального інтелекту.

Термін соціальний інтелект був введений у психологію Едвардом Лі Торндайком (1920), який визначав його як здатність до прогнозування міжособистісних стосунків та вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, які виникають при взаємодії з іншими людьми [1]. Автор виділив три форми інтелекту: абстрактний, соціальний і конкретний. Зміст поняття «соціальний інтелект» і дотепер є дискусійним, втім, як і поняття «інтелект». Розуміючи наукову й практичну значущість проблеми розвитку соціальної сфери особистості, чимало науковців (Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Н. Кентор, Г. Олпорт, Р. Селман, Р. Стенберг та інші) присвятили їй власні наукові роботи.

Нами було поставлено за мету виявити статеві відмінності у структурі соціального інтелекту осіб раннього юнацького віку. Для вирішення поставлених завдань були використані як теоретичні, так і емпіричні (методика дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда) та статистичні методи дослідження.

Класичною моделлю соціального інтелекту вважається модель Дж. Гілфорда, який розуміє соціальний інтелект як інтегральну здатність, що

визначає успішність спілкування та соціальної адаптації, як здатність правильно аналізувати свою поведінку та поведінку інших людей, розпізнавати наміри, почуття та емоційний стан людини щодо невербальної та вербальної експресії у процесі взаємодії. Ця здатність необхідна для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації. Соціальний інтелект об'єднує та регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів: «людина як партнер по спілкуванню, групи людей» [5].

Структурна модель інтелекту Дж. Гілфорда лягла в основу цього дослідження. Відповідно до неї, соціальний інтелект є системою інтелектуальних здібностей, які описуються через чотири фактори, а саме [3]:

1. Здатність передбачати наслідки поведінки людей у певній ситуації, запропонувати їй подальший розвиток.

2. Здатність до бачення загальних істотних ознак у різноманітних невербальних реакціях індивіда.

3. Здатність розуміння зміни значення подібних вербальних реакцій людини.

4. Здатність розуміти логіку розвитку ситуації взаємодії, значення поведінки людей в цих ситуаціях.

Можемо зробити припущення, що соціальний інтелект матиме різні рівні розвитку в юнаків та юнок.

Для виявлення статевої специфіки прояву соціального інтелекту в ранній юності було запропоновано 4 субтести методики Дж. Гілфорда, які спрямовані на розпізнавання: «Історії із завершенням» - результатів поведінки; «Групи експресії» - класів поведінки; «Вербальна експресія» - перетворень поведінки; «Історії з доповненням» - систем поведінки [3].

Респондентами стали студенти першого курсу Житомирського технологічного фахового коледжу Київського національного університету будівництва та архітектури. Вибірку склали 32 респонденти віком 15-17 років, серед яких 16 хлопців та 16 дівчат (50/50%). Опитування проводилось за допомогою Гугл форм.

Розглянувши отримані дані, можна помітити, що 50% опитаних мають середній рівень соціального інтелекту, 12,5% - вище середнього, 3% - високий та 34,5% - нижче середнього. Респондентів з низьким рівнем соціального інтелекту серед опитаних не було. Було виявлено, що найкраще юнаки впорались із завданнями на здатність передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації - 22% хлопців і 22% дівчат мають результати високі та вище середнього.

Найважче респондентам дається логічно узагальнювати ситуації соціального досвіду, виділяти загальні істотні ознаки у різних невербальних реакціях людини: всього 3% дівчат мають результат вище середнього та 9,5% хлопців – високий і вище середнього. Незначною виявилася й здатність юнаків та юнок розуміти зміну значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, що викликала їх: високий та вище середнього рівня результат мають 12,5 % хлопців та 9,5% дівчат. У завданні на здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії і значення поведінки людей у цих

ситуаціях у 6% хлопців та 12,5% дівчат зафіксовано показники високого та вище середнього рівнів. Проаналізувавши отримані дані по чотирьох субтестах, ми побачили, що високий рівень соціального інтелекту мають лише 3% хлопців, вище середнього рівня – 6% хлопців і 6% дівчат, середній рівень – 19% хлопців і 31% дівчат, нижче середнього – 22% хлопців і 13% дівчат.

Аналіз статистично достовірних відмінностей у проявах соціального інтелекту серед юнаків та юнок (за допомогою t-критерію Стьюдента) засвідчив їх відсутність, хоча за середнім значеннями й виявляються певні розбіжності (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз статевих розбіжностей у виявах соціального інтелекту

		Історії із завершення м	Групи експресії	Вербальна експресія	Історії з доповненням и	Загальни й бал Стен
Дівчата	m	3,6	2,8	3,13333333 3	3,06667	2,93333
	δ	0,7367884	0,676123	0,516398	0,703732	0,593617
Хлопці	m	3,625	2,875	2,875	2,625	2,8125
	δ	0,95742711	0,885061	1,024695	1,087811	0,910586
	t	1,5603275	0,825197	-0,30688	-0,89637	0,425833
	p	0,93541456	0,792113	0,380529	0,188595	0,663365

При цьому зберігається тенденція в тому, що дівчатам. Порівняно з хлопцями, краще вдається вербально описувати експресію соціальних стосунків та завершувати варіанти історій соціальної взаємодії.

Наше дослідження підтвердило актуальність проблеми покращення рівня соціального інтелекту у осіб раннього юнацького віку. Найкраще розвитку соціального інтелекту сприяє інтерактивна взаємодія дорослого і юнака. Це можуть бути:

- навчальні соціальні ситуації та рольові ігри;
- рольово-ігрові проєкти;
- спільний перегляд та обговорення фільмів, серіалів юнаками;
- проходження тренінгів для формування позитивної Я-концепції тощо [4].

Висновок. Соціальний інтелект в юнацькому віці потребує додаткового розвитку та вдосконалення різних його компонентів. Порівняльний аналіз вираженості соціального інтелекту в групах хлопців та дівчат не підтвердив достовірних відмінностей в рівні його розвитку. Отримані результати дозволяють доповнити концепцію інтелекту людини, розширити її розуміння не тільки як академічної здібності, але як більш глобальної науки, що включає в себе соціальний інтелект.

Список використаних джерел

1. Thomdike E. L. Intelligence and its use. *Harper's Magazine*. 140. 1920. P. 227-235.

2. Каплуненко Я.Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій : дис. канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 262 с.
3. Козляковський П.А. Загальна психологія : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. 240 с.
4. Поняття «соціальний інтелект» в психології. *Перший астрологічний*. URL: <https://vcf.vn.ua/socialnij-intelekt-ta-emocijnij-intelekt-yednist-vidminnist-vzayemozvyazok/> (дата звернення: 22.09.2022).
5. Харченко С.В. Соціальний інтелект і особливості сприйняття та переробки інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2009. Вип. 12. С. 181-188.